RECORDS DE JOSEFINA MANRESA

Qui parla, que havia descobert Miguel amagat en la rebotiga d'aquell vell llibreter republicà, en una enorme caixa de cartó en la qual estaven amuntegats els llibres que oficialment no existien, tornava a trobar-se amb els seus poemes quan, fa ben poc, em va caure a les mans un llibre escrit per Josefina, *Recuerdos de la viuda de Miguel Hernández*, i publicat el 1981 per Ediciones de la Torre. Miguel, el poeta que no apareixia en els nostres llibres de text, el que es va morir sense que molts de nosaltres sabérem que existia mentre érem joves, tornava a viure. Anys després, em va tocar exercir un lloc en la política cultural del nostre renovat i incipient País Valencià. Una de les prioritats va ser organitzar una mostra, que anomenàrem «Documenta», sobre el poeta. Recorde que vam demanar permís i informació a la seua vídua, Josefina Manresa. En algun lloc, en què reposen els meus escassament ordenats papers, trobaré un bon dia la còpia de la carta de Josefina en què m'agraïa els esforços que la Conselleria de Cultura féu perquè el record de Miguel, tants anys després, continuara viu, així com ella sempre havia desitjat. En la carta, a més, la vídua del poeta es lamentava de la seua candidesa per haver cedit en moltes altres ocasions materials inèdits que mai va poder recuperar...

Bé. En el prefaci del llibre citat, la vídua del poeta es justifica davant del lector, com si calguera!, per la seua iniciativa: «Molts amics de Miguel Hernández m'han demanat, en nombroses ocasions, que escriguera els meus records sobre ell. Això, unit a certs errors sobre la vida de Miguel que he observat en les biografies i en articles de premsa m'han mogut a escriure aquestes pàgines. Haver escrit açò, per a mi que no sóc de la família de les lletres, ha sigut un gran treball. Però com un deure que se m'havia imposat, ací estan els meus records, que cedisc als afeccionats de l'obra i la vida de Miguel, la qual cosa per a mi és una satisfacció». De la voraç lectura que qui escriu va fer sobre aquest llibre sensible i ple de respecte, destacaria el sentit de l'humor, potser per ser desconegut, que desprenen moltes de les cartes enviades per Miguel i recollides per Josefina. Així, recorda quan festejaven a la porta de la cantonada on el seu pare era guàrdia civil: «Dis-me si ha caigut la columna de la caserna on hem passat tantes hores disputant i volent-nos. Si ha caigut deu ser de pena, per no tenir-nos al costat a nosaltres». Al juliol de 1936, Josefina rep una carta en la qual Miguel mostra la seua satisfacció perquè el pare d'ella haguera consentit que marxara des d'Elda a casa de la seua àvia, a Coix, tan prop d'Oriola: «Serà molt divertit el viatge diari: uns dies em veuràs arribar amb carro, altres amb cotxe, altres en galera, altres en autogir, i ara i adés, en un carretó tirat per dues tortugues. Els dies que vaja en aquest últim aparell no em tingues en compte si tarde, perquè és un mitjà de locomoció massa lent». Per cert, des de Rússia escriuria a Josefina: «És molt bonic Moscou, però no tant com Coix». Ja des del front, Miguel troba a faltar les creïlles de la seua terra: «que m'agraden més que aquests cigrons que em donen de matí i de nit, i que em tenen sempre amb l'aire en els pantalons». Moltes vegades, insisteix Josefina, les bromes epistolars de Miguel portaven a l'error els seus biògrafs, com ella mateix assenyala: «Qualsevol broma que jo li gastava, em contestava ell seguint-la. Per exemple, quan em deia des de la presó que agafara una bossa i que me n'anara a vendre ous en els mercats. Açò, alguns biògrafs que van llegir les cartes, ho van creure de debò i així ho escrivien, com altres coses que posen segons com ho entenen. Això faltava, amb la meua feblesa, anar caminant per ous al camp...».

Al novembre de 1936, Josefina rebia una carta de Miguel des d'Alcalá d'Henares en la qual el poeta li parlava dels seus càrrecs: «Sóc el comissari polític. He hagut de suspendre l'escriptura d'aquesta carta, estimada Josefina, perquè m'he hagut d'ocupar de moltes coses que em manen, i al cap de dos dies torne a reprendre-la i resulta que m'han nomenat ara comissari de guerra. Potser, quan la rebràs seré general o poc em faltarà». En una altra missiva, Miguel es queixava dels incòmodes «hostes» que l'agullonaven sense pietat: «També passe les meues bones estones despuçant-me, que família petita no em falta, i de vegades, la crie robusta i gran com el cigró. Tot s'acabarà a força d'ungla i paciència o ells, els polls, m'exterminaran. Però són massa poca cosa per a mi, tan valent com sóc sempre, i encara que foren com elefants aquestes bestioles que volen emportar-se la meua sang, els faria desaparèixer del mapa del meu cos...».

Des de la presó de Madrid, al març de 1940, Miguel envia el retrat que li féu Buero Vallejo: «No vull deixar de complir en el que puc la meua paraula, i ja que no puc anar de carn i ossos, aniré de llapis, o siga, dibuixat per un company de batalles...». El 1941, després de rebre un homenatge dels seus companys de presó, va improvisar un discurs que remet a Josefina: «La fam que he suportat, i que no se'n va de la meua naturalesa, mereix de debò una rebuda de la grandària d'una vaca. Això sí; com a poeta, he advertit l'absència del llorer... en els condiments». Un any després, van deixar morir Miguel Hernández. Poeta.